

Katarzyna Justyna Frączek

Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II

### **Streszczenie rozprawy doktorskiej:**

#### **Rozwój społeczny w koncepcjach społeczeństwa sieci. Studium teoretyczne**

Przedmiotem rozprawy jest rozwój społeczny w wybranych koncepcjach społeczeństwa sieci. Praca zawiera prezentację oraz ocenę wizji rozwoju społecznego, będącą częścią podejścia teoretycznego M. Castellsa oraz podejścia teoretycznego J. van Dijka. Rozprawa mieści ponadto szersze tło paradygmatyczne, teoretyczne oraz ideowe, składające się na współczesną wizję rozwoju społecznego.

Celem rozprawy było zidentyfikowanie i opisanie założeń leżących u podstaw analizowanej koncepcji społeczeństwa sieci, a także wyjaśnienie konsekwencji stosowania tych założeń dla opisu socjologicznego. Sposób sformułowania celu badawczego ukierunkował przeprowadzoną analizę na poziom teoretyczny i metateoretyczny, a także pozwolił na włączenie do rozprawy powiązanych z tematem wątków z obszaru etyki społecznej.

Dla realizacji celu rozprawy posłużono się metodą analityczno-syntetyczną. Badaniu poddano treści wybranych opracowań naukowych autorstwa M. Castellsa i J. van Dijka, których przedmiotem jest rozwój społeczny i społeczeństwo sieci. Uwzględniono również treści opracowań składających się na szerszy kontekst teoretyczny, w którym lokuje się omawiana koncepcja (m.in. współczesne teorie rozwoju i zmiany społecznej oraz opracowania na temat podejść sieciowych w socjologii). Przy pomocy wybranej metody dokonano analizy treści opracowań, a następnie ich syntezy, której rezultatem jest zarys sieciowej wizji rozwoju społecznego oraz jego ocena.

Rozwój społeczny to zagadnienie o długiej tradycji teoretycznej, ale z racji swej specyfiki wymagające ciągłej redefinicji i uaktualniania. We współczesnej teorii rozwoju uwidaczniają się zarówno kontynuacje, jak i zerwania z neomarksistowskim czy neoewolucjonistycznym elementami schematów objaśniających. Jednocześnie pozbyto się wielu nadmiernych uproszczeń i deterministycznych schematów zmiany. Zrezygnowano również z teorii rozwoju opartych na pojedynczych czynnikach rozwoju. Zastąpiły je orientacje wsparte na koncepcji dualnych struktur, podmiotowości czy teorie bazujące na zestawie czynników zmiany.

Jednocześnie samego społeczeństwa sieci nie sposób w bezpośredni sposób (jeden do jednego) przełożyć na zagadnienie rozwoju społecznego. Powstało ono w okolicznościach trudnych do uchwycenia przemian społecznych, kulturowych, geopolitycznych, technologicznych, a nawet ideologicznych i pośrednio związanym z tym faktem kryzysem socjologii teoretycznej.

U jego ideowych źródeł leży postindustrializm, postfordyzm, koncepcja społeczeństwa informacyjnego, globalizacja oraz postmodernizm. W samej konstrukcji teoretycznej, jaką jest społeczeństwo sieci, występuje wiele nieścisłości (w niektórych interpretacjach jest określane jako koncepcja naukowa, innym razem jako teoria, a nawet wielka narracja). W określaniu tego statusu znaczenie ma również rozumienie przez autorów idei sieci i usieciowienia, które w swym szerokim polu operacyjnym pozwala na rozbudowywanie opisu naukowego o kolejne przejawy zmian społecznych, gospodarczych, politycznych i kulturowych na wszystkich poziomach organizacji społecznej ze szczególnym naciskiem na aspekt makrostrukturalny.

Chociaż istnieje wiele przeszkód do uzyskania syntezy podejść sieciowych, a przez to trudno mówić o socjologicznym paradygmacie sieci, to ogólnonaukowy model sieci okazał się użytecznym punktem wyjścia dla scharakteryzowania zmian społecznych, na które to zmiany teoretyczną odpowiedzią jest społeczeństwo sieci. W swoim rdzeniu koncepcja ta dotyczy przede wszystkim przeobrażeń strukturalnych. Z tej przyczyny stan tych zmian dotyczy kategorii socjologicznych jak struktura, morfologia i przestrzeń społeczna. To w obrębie tej trójki pojęć uwidacznia się tzw. logika sieci zdolna do znaczących przekształceń elementów statyki i dynamiki społecznej. O specyfice przeobrażeń struktur tego typu społeczeństwa decyduje ponadto ich utechniczanie oraz postępująca złożoność (oba te aspekty należy uwzględnić przy objaśnianiu dynamiki zmian społecznych zachodzących w ramach tych struktur).

Logika sieci jest jednym z ważniejszych elementów w podejściu teoretycznym M. Castellsa, przy jej pomocy autor przedstawił zakres zmian strukturalnych, które zaowocowały wyłonieniem się nowej geometrii i geografii rozwoju globalnego. Zasady logiki sieciowej na poziomie pojedynczych społeczeństw opisał z kolei J. van Dijk. Jego koncepcja podziału cyfrowego stanowi przykład syntezy socjologii i formalnych nurtów nauki o sieciach, będąca zaczątkiem tzw. umiarkowanej perspektywy sieciowej. Umiarkowana perspektywa sieciowa nie uwzględnia zdobyczy nowej nauki sieci czy analizy sieci społecznych, ale włącza do badań nad rozwojem rezerwar objaśnień socjologicznych i dostępne w niej koncepcje i pojęcia. Z tej przyczyny kształt zachodzących w strukturach sieciowych zmian nie jest tylko i wyłącznie wynikiem praw formalnych, ale również rezultatem oddziaływania ludzkich i nie-ludzkich aktorów sieci.

Rozprawę zamyka przedstawiona próba syntezy, która zawiera się w sklasyfikowaniu sposobów konceptualizacji społeczeństwa sieciowego i związanych z każdym z nich sposobem rozumienia rozwoju społecznego. Każdy ze sposobów definiowania społeczeństwa sieci ma swoje zalety i ograniczenia, ale łącznie składają się na uporządkowaną i uogólnioną wizję rozwoju wspartą na szerokim rozumieniu sieci i sieciowości. Taka szeroka wizja jest stale konfrontowana z narracją kryzysu socjologii i tempem postępujących zmian społecznych. Wiąże się ona również

z koniecznością podjęcia zagadnień z obszaru etyki społecznej, gdyż obok warstwy opisu społeczeństwo sieci posiada swój wymiar ideologiczny oraz pragmatyczny i jako taki może na różne sposoby realnie oddziaływać na społeczeństwo i sterować trajektoriami jego rozwoju lub regresu.

Słowa kluczowe: rozwój społeczny, rozwój technologiczny, zmiana społeczna, społeczeństwo sieci, paradygmat sieci.